

ISLAMIC RELIGIOUS FUNDAMENTALISM AND EXTREMISM

Abstract: In Bulgaria, there are real threats with the resulting national security risks of a lasting establishment of Islamic fundamentalism and radicalism, which require comprehensive, targeted and preventive measures to control, curb and prevent the activity being carried out, causing extremely serious consequences for the security of the state.

Author information:

Hristo Hristov
Associate Professor, PhD,
Lecturer in Department
“Management of Security Systems”
at Konstantin Preslavsky University of Shumen,
✉ hristov63@abv.bg
🌐 Bulgaria

Keywords:
Islamic fundamentalism, religious extremism,
intolerance, radicalism, hostility, reislamization,
Muslim community, minorities, risk groups, national
affiliation and national identity.

1. Религиозен фундаментализъм

Спорен е въпросът кога възниква фундаментализмът. Според изследователят Грахам фундаментализмът за пръв път се появява като термин в европейските анализи през късното Средновековие, но неговата употреба остава ограничена [1]. В изследването си „Ислямската заплаха – мит или реалност“ Джон Експозито казва, че християнската интерпретация на термина „фундаментализъм“ ни отвежда към „движение в протестантството през XX век, което набляга на буквалното интерпретиране на Библията като основа на християнския живот и учение“ [2].

Президентът на Библейския институт в Паскола Питър Рюкман характеризира фундаментализма като втора реформация, правейки аналогия с отхвърлянето на принципите на доминация на Светия престол във Ватикана в немските територии от Мартин Лутер и Томас Мюнцер [3].

Фундаментализмът изцяло е разгледан от Джефри Хайдън като продукт на североамериканската евангелистка традиция, определен като безпрецедентна религиозна виталност на американското общество от края на XIX век, което е и първопричината за появата му [4].

В анализите на водещите мюсюлмански научно-изследователски центрове е посочено, че понятието „фундаментализъм“ произхожда от американско-евангелистката църква. В своите изследвания те акцентират върху процеса на проектиране на идеологията посредством влиянието на християнското общество в Северна Америка върху мюсюлманските общества на Изток. Западната наука и политика въздействат социално и политически върху ислямския свят, който възприема и адаптира идеята за фундаментализма в свой инструментариум. Например в анализите на пакистанската „Джаамат ал ислами“ се изтъква фактът, че САЩ не трябва да обвиняват ислямския свят за развитието на фундаментализма, тъй като тази радикална политическа доктрина с теоцентристки произход се формира именно в американската политическа мисъл [5].

В световната енциклопедична литература се налагат няколко типа определения на понятието „фундаментализъм“:

-В справочника Рандом Хаус е дадена следната дефиниция: „Протестантско движение, което поставя акцент върху непогрешимостта на Библията в областта на вярата.“

-Авторите на Уебстер дефинират феномена като: „Движение или поведение, което възприема като императив стриктното придържане към множество базисни принципи.“

Двете дефиниции реално маркират развитието на фундаментализма в качеството му на политико-религиозна доктрина и модел на поведение, което бихме определили като средство за постигане на определени политически цели. Принципно фундаментализмът фокусира в себе си многопластова материя, в която се открояват две нива по отношение на политическата теория – едновременно средство и цел в множествеността на политическите парадигми [6].

В монографията си „Терор с разсъдък на Господа. Глобалната поява на религиозно насилие“ Марк Юргенмайер се базира на анализа за мотивацията на фундаменталистите като „религиозни терористи“, които са личности, притежаващи един необикновен недостатък, тъй като взимат твърде на сериозно религията [7].

Според Рутвен думата „фундаментализъм“ включва екстремизъм, сектарианизъм, идеологически пуританизъм. Макар много религиозни активисти (особено евангелистките движения в християнството и исляма) да вярват, че имат универсална мисия да трансформират или покръстят света, всички религии трябва да се изправят лице в лице с „проблемите на произхода си“ от малки църковни общества, срещу срамния факт, че спасители и пророци са мълвели божествени думи на определени езици и пред относително малки групи от хора на определени исторически кръстопътища. Религиозното многообразие и глобализацията са част от съвременността. Те предполагат избор, подхранвайки съмнението, че може да съществува повече от един път към Спасението (дори може би нерелигиозен път). Напливът на фундаменталистки движения или движения на религиозно Възраждане, на който ставаме свидетели в много части на света, е отговор на глобализацията или по-конкретно – на притеснението от мисълта, че съществуват други начини на живот, различни от тези, определени от версията на божеството на определена група“ [8].

Понастоящем разбирането за фундаментализма в най-общи линии се свързва с религията, където често мотивация са насилието и терорът. Намирането на тясна връзка между минало и настояще при тълкуването за естеството на фундаментализма обосновава извода, че протича несъзнателно проектиране на методи и средства, наложени със сила в настоящето, които са заимствани от миналото. Имайки предвид гореизложеното, може да се заключи, че във фундаментализма по същество има сблъсък за елиминиране на минало и възприемане на традиция.

Фундаментализмът има проявление и се отнася за: християнството; юдаизма; индуизма; исляма, където стои по-остро. Според К. Леви-Строс социалните групи изпитват сериозни „трудности да понасят ставащото все по-близко, дори интимно присъствие на хората от други култури поради увеличаване заселеността на териториите“. Ученият смята, че отделните членове на обществото, социалните групи, културите се нуждаят от дистанция. И когато по необходимост тази дистанция изчезва, възникват всевъзможни видове патологични феномени [9].

През последните години понятието фундаментализъм най-често се свързва с ислямската религия, а оттам се разглежда ролята, връзката и предпоставките за възникването и разпространяването на ислямския фундаментализъм като ислямски тероризъм. Последното не се поражда от исляма като религия, а е в резултат на едностранчиво представяне на ислямската религия, където като особеност може да се приеме омразата, ненавистта, нетърпимостта към неверниците, към всички хора, които са различни, притежават друга религия, етническа принадлежност, култура и т.н [35], [36], [37], [38].

С ислямския фундаментализъм се свързват действията на представителите на радикалния ислям, които притежават характерни черти:

- възприемат джихада като въоръжена борба срещу неверниците, като по този начин се допуска многоаспектното понятие „джихад“ да се сведе до едно от своите значения и да се изключат останалите [35], [36], [37], [38];

- стремеж на представителите на радикалния ислям да създадат световен халифат, имайки предвид подражаване на форма на държавно управление и устройство, познато в далечното минало;

- приемането на шериата за единствен законодателен източник. Радикалните ислямисти си поставят за задача да приведат в съответствие с шериата правните системи на страните, в които се установяват на власт.

При фундаментализма е важна идеологията с екстремистка насоченост, служеща на интересите на своите създатели, които могат да бъдат националистически, етнически, социални, религиозни интереси, оправдавайки терористичните им действия. Екстремистката идеология, основана на рационалността и на съзнателно подготвените и осмислени аргументи не е идеология, а в нея присъстват ирационални моменти, които в своето единство служат за обяснение и оправдание на разрушителните действия. Погледнато по този начин на екстремистките идеи, от които се ръководят терористите се вижда, че те са измамни и нереални [10], [35], [36], [37], [38].

2. Същност и идеи на екстремизма

Според Румян Русев понятието „екстремизъм“ е разглеждано като сбор на идеи и възгледи, представляващи абсолютна непримиримост и отричане на всичко противоречащо или различаващо се.

Екстремизмът се разглежда още и като:

- система от норми, правила и идеи, тотално противоречащи на осъзнатите и приети от човечеството ценности;

- съвкупност от продължени до абсурда идеи и възгледи от разпространените в обществото идеологии и религии, които независимо от общата фразеология, не могат по никакъв начин да бъдат отъждествявани;

- своеобразна обществена патология, девиантна психологическа установка, анормална реакция, насочена против социалната практика и живота [10], [35], [36], [37], [38].

При изследването на понятието „екстремизъм“ Румян Русев стига до извод, че „независимо от използването на словосъчетания като „ляв“, „десен“, „ислямски“, „арменски“, „кюрдски“, „латиноамерикански“ и др. в съчетанието с екстремизъм или тероризъм, по никакъв начин не се отъждествяват феномените с идеологиите и религиите, от които е заимствана фразеологията [11]“.

От друга страна Збигнев Бжежински през 1994 г. посочва, че „Екстремизмът и тероризмът са обективни обществени феномени, които могат да бъдат изучавани и реално да бъдат ограничени в обществото [12]“.

В своята книга Патрик Кенеди развива теорията за екстремизма като обществено явление, което отдавна не е само научен факт, а присъства в ежедневието на всички общества. „Той е една от тъжните характеристики на нашето време. Поради факта, че феноменът не е групов, конфесионален или национален, а световен, при анализа му ще подхожда адекватно на величината му [13]“, сочи Бжежински.

Според професор Зигмунт Бауман „на глобалните проблеми са необходими общи отговори [14]“.

По отношение на екстремизма няма общопризнато определение, нито съществува единно мнение докъде са границите му и при какви условия с висока степен на достоверност може да бъде използвано. В обществото съществуват интуитивни представи за екстремизма, оприличаващи го на аморфен обществен феномен, явяващ се труден и политически опасен.

Според Румян Русев в определен смисъл това състояние е дори поощрено от удобството на политическата целесъобразност, от моментния интерес в правото, от острата необходимост за легитимиране на действия, но също така и от безразличието. Безспорно е, че всички тези влияния съществуват, но те едва ли са основни. За да се дефинира един такъв ярко изразен негативен феномен, какъвто е екстремизмът, най-малкото е необходимо да съществува консенсус в света, ако не по всички или по много въпроси, то поне за няколко жизнено важни. Днес човечеството

би могло вече да посочи консенсуални въпроси, които могат да бъдат обобщени в няколко групи [15]:

- съхраняване на живота на земята;
- стремеж за съхраняване и развитие на осъзнатото и достигнатото в историческата еволюция разбиране за човешката свобода;
- съхраняване на крехкото екологично равновесие на планетата, съхраняване на перспективата пред новите поколения;
- поддържане на баланс и съотношения в световната икономика, предопределящи тенденцията на ръст, стремеж за съхраняване на духовността, намаляване на страданието, усъвършенстване на международното право и разширяване на периметъра му;
- туширане на кризисните колебания в световната финансова система;
- стремеж за съхраняване на държавните граници и търсене на самоопределение в техните пространства.

В същото време човечеството е далеч или все още не е постигнало консенсус по такива групи въпроси като: разпределение и ползване на жизненни, в това число и природни ресурси; параметри на неравенството; допустими средства за налагане на интересите; недопустимост на войната; общи основи на духовността; модел на усъвършенстване на демокрацията; параметри на новия световен ред и др.; признаване на очевидната тенденция за глобализация [35], [36], [37], [38].

В такава реална ситуация, в която консенсуалността присъства, но не е преобладаваща, легитимно обяснение на общозначим феномен като екстремизма е възможно, ако границите му бъдат съобразени с тези консенсуални въпроси. В противен случай ще се върнем към дихотомията на комунизма и капитализма, на развития и беден свят, на „белите“ и „червените“ и т.н. Познато състояние, в което с екстремизма се съотнасят само другите. В противен случай обяснението на феномена ще има не общо, а групово национално или в най-добрия случай – коалиционно значение [39], [40], [41], [42].

Но в този случай би изглеждало като епитет, а не като цялостна характеристика. Нищо чудно, че от десетилетия двете противоборстващи идеологически системи адресираха екстремизма към противостоящата страна и търсеха идейните корени на феномена у противника [16]. Един явно ненаучен тезис и субективен стремеж, довел до отсъствието на един в достатъчна степен приемлив възглед за определянето на екстремизма.

Опитът за изследване на проблема „екстремизъм“ е проектиран върху признаването на реално съществуваща тенденция, която е обективна необходимост и е свързана с глобализацията на света.

Моделът на обществената среда, в която се прави опит за определяне на екстремизма, означаваме като „полития“. Това понятие е използвано като работно и изразява вътрешните взаимоотношения и съотношения в обществата (политическите режими) или тези между тях. Става дума за съотношението и взаимоотношението между такива групи образувания, които могат да бъдат обобщени като справедливи и правилни [17].

Справедливи, в смисъл на удовлетворяващи интересите, възгледите и моралните норми на мнозинството.

Правилни, в смисъл на осъзнато приетите компромиси със собствените възгледи и норми с цел функциониране на обществото и неговото съхраняване [18].

Възгледът за политията като форма на управление, подчинена на интересите на мнозинството, е приет от Аристотел [19] и доразвит от модерните философи, като целта на управляващите е общата полза чрез реална интерпретация на съотношението справедливи и полезни правила. Център на координатната система, позициониращ политията в реалните измерения на справедливото и полезното е конкретното съдържание, вложено към тях от членовете на всяко общество. Това многообразие на ценности и най-вече тяхното съотношение създава палитрата на политията в света [39], [40], [41], [42].

Терминът „толерантни общества“, в които справедливостта е не само доминираща, но заема преобладаващата част от пространството е използван като аналог на термина „полития“.

За екстремизма се смята, че сам по себе си е сбор от идеи, чиято реализация се базира на адекватно на тях поведение, като в резултат на тях се достига определено състояние. Предходното е вследствие на факта, че не съществува нито универсално познание, нито универсална оценка на феномена екстремизъм, което е и основанието да не се търси абсолютно определение, тъй като стремежът е да разглеждаме еволюцията на гледните точки до достигането на степен на консенсуалност от човечеството като цяло [20].

Приема се, че по основните въпроси, по които е очертана приемливата граница и зад която са изключенията, се намира екстремизмът. В този смисъл и при условие, че общоприетите граници на консенсуалните въпроси не са съизмерими и идентични, можем да говорим и за различен вид екстремизъм. Общозвестни са различията в обществото между етичната и правната граница, съществуването на значими разлики в оценките и в праговете на допустимост в отделни групи, общности и страни. Затова международният екстремизъм може да бъде отнесен като понятие само извън границите на общоприетите международни норми, а политически екстремизъм като понятие извън границите на допустимите политически норми [39], [40], [41], [42].

Екстремизмът, разглеждан като идея, поведение и състояние, би могъл да бъде разграничен от други обществени феномени посредством съпоставянето му с тях. Логично е да се търси място на екстремизма извън периметъра на други феномени и дори извън най-радикалните, но вписващи се в реализираните „леви“ и „десни“ модели на света, в това число и религиозни. Всъщност се прави разлика между крайни (в смисъл радикални и фундаменталистки) идеи и екстремизъм, като те трябва да се разграничават категорично [35], [36], [37], [38].

Игнорирайки съвременното разбиране за справедливост, а оттам и човешкия живот, екстремизмът се гради на теория и е насочен към унищожаване на установените правила от действащата политическа система, което се явява като:

- отхвърляне на основни и общоприети човешки ценности;
- стремеж за смяна на политически модел с друг, подчинен на насилието и свързан с игнорирането на осъзнатите норми на живот.

Достигането на състояние, което предполага осъществяването на условия за безнасилствено разрешаване на конфликтите между различните идентичности и за прогрес е идеята за хомогенизирането на света, която е разглеждана не като загубване на идентичността [21], [35], [36], [37], [38].

3. Радикализъм – етапи на радикализация

По въпроса за същността на радикализма учените са достигнали до консенсус, че радикализацията е феномен, при който липсва праволинейност, обвързан по-скоро от контекста на съответната ситуация, при който социологическите, политическите, религиозните и психологическите фактори играят в еднаква степен ролята на задвижващи механизми. Тя е резултат от конвергенцията между „пътя“ на отделния индивид и система от убеждения (вяра, религия), оправдаваща прибегването до насилие, което може да бъде изострено от възприятието за заплаха по отношение на нечия идентичност или морални ценности и подклаждано от социалните мрежи (лице в лице или онлайн) [39], [40], [41], [42].

В теорията се приема, че радикализацията е динамичен, многопластов, многообразен феномен, който възниква в пресечната точка между индивидуалните „подтикващи“ фактори (биографична предразположеност и лична траектория, вътрешна мотивация, преживени лични драми) и такива фактори, които имат „притегателна сила“ (излагане на идеологии и набиране на нови последователи). Често чисто ситуационни фактори като структурни и свързани с обкръжаващата среда условия, заедно с групови фактори и динамични събития, могат да допринесат за ускоряване или да играят ролята на катализатор за този процес. Структурните фактори сами по себе си не могат да обяснят в достатъчна степен радикализацията, тъй като ударението следва да се постави по-скоро върху това как благоприятстващата среда се отразява върху индивида и взаимодействия с него. Пропагандата и набирането на нови последователи често са катализаторите на това взаимодействие.

Процесът на радикализация протича на ниво индивид, група, общност и на ниво общество и често определени казуални фактори и събития, имащи ролята на задвижващ механизъм, резонират и „работят“ на посочените три нива едновременно. Например лишенията от определени блага може да повлияят както върху конкретен индивид, така и върху цели обществени групи; международни събития (примерно конфликтът в Сирия), може да резонират както с индивида, така и на ниво група и да играят ролята на катализатор, за да подтикнат индивидите да прегърнат радикални идеи.

В издаденото през 2016 г. от Център за изследване на демокрацията „Ръководство за практики в областта на разбиране, оценка и мониторинг на процесите и насоките на развитие на радикализацията“ се предлага и разглежда модел на анализ на факторите и процесите на радикализация, водещи до насилие, протичащ на три нива:

Макро ниво, тоест, ролята на правителството и обществото вътре в страната и извън нея, радикализация на общественото мнение и политическите партии, напрегнати отношения между мнозинството и малцинствените групи, особено ако става дума за обособени етнически групи, живеещи извън историческата си родина (чуждестранни диаспори), липсата на социално-икономически възможности за цели обществени сектори, която води до мобилизация и радикализация на недоволните и би могла да приеме формата и на тероризъм. Макро нивото по-нататък е свързано и с международните отношения, слаба интеграция, а едновременно с това влияе и върху процесите на глобализация и модернизация [35], [36], [37], [38], [39], [40], [41], [42].

Мезо ниво, тоест, по-широка радикална среда – поддържащо, дори съучастническо социално обкръжение, което служи като сплотяващ елемент, „липсващата връзка“ с широкото поддръжничество на терористите, респ. групи от огорчени или страдащи от определена несправедливост, които на свой ред може да радикализират част от младежта и да се достигне до формиране на терористични организации или до конкретни актове на тероризъм. Мезо нивото или социалното ниво, по-нататък е свързано с въпросите на социалната идентичност, социалното общуване и на груповите процеси [26], [27], [28], [29], [30], [31].

Микро ниво, тоест, индивидуалното ниво (личностни характеристики и опит), което включва личностни проблеми, неуспешна интеграция, чувство за отчуждаване, маргинализация, дискриминация, липса на близки, унижение (директно или индиректно), стигматизация и отхвърляне, често комбинирани с морално оскърбление и желание за отмъщение (възможно е да се касае и за отмъщение в името на някой друг) [22].

Практиката е извела няколко примерни етапа, през които преминава радикализацията. Изводите са направени въз основа на конкретни наблюдения върху биографиите и дейността на конкретни терористи.

Условно радикализацията преминава през следните етапи:

1. Етап на т.нар „Предварителна радикализация“

На този етап индивидът е повлиян от вътрешни или външни фактори: криза на идентичността, фрустрация, лична травма, дискриминация, чувство за несправедливост, натиск от семейството или общността, липса на умерен дебат, среща с харизматичен лидер и др. Най-често се касае за психологически дефицити на индивида, усещането за изолираност, като в този случай той е мотивиран да търси място и хора, сред които да се чувства приет и оценен [26], [27], [28], [29], [30], [31].

2. Етап на т.нар „Идентифициране“ или приемане на идеологията

Обикновено в този начален етап пред индивида се разкриват позитивните страни на дадената доктрина, която той приема, като дори произтичащите от нея актове на насилие се възприемат като оправдан и логичен отговор на определена неправда. Това е етапът, в който индивидът започва да се отдалечава от досегашния си начин на живот. Засилва се чувството, че приятелите му не го „разбират“, но това чувство не предизвиква притеснение, защото е обкръжен от нови хора, негови „братя“ по мироглед, с които споделя еднакви ценности и идеологии. В новата група, където се чувства „избран“, индивидът постепенно придобива нова социална

идентичност, която го изолира от останалия свят, като засилващото се чувство за групова принадлежност подсилва мотивацията и вярата му. При този етап груповата динамика играе особено важна роля. Макар да е вече приет в новата група, понякога индивидът все още се чувства „чужд“ и това го стимулира да докаже предаността си към общността или идеологията, като извърши нещо „изключително“, включително престъпление или акт на насилие [26], [27], [28], [29], [30], [31], [39], [40], [41], [42].

3. Етап на т.нар „Индоктриниране“ (системно обучение)

След като индивидът е приел радикалната идеология, духовните водачи започват да му възлагат конкретни задачи и започва да губи предишната си критичност. Лидерът на групата е безспорен авторитет и всичко, казано от него се приема за „чиста монета“.

Възлагането на отговорности в групата повишава усещането за съпричастност и значимост у индивида. Лидерите на общността повишават идеологическата подготовка на новоприетия и го подтикват към подобряване на физическата форма. Целта на тази системна индоктринация на индивида е той да изгуби всяко чувство за рационалност, да се отдаде и да повярва в живота, който го очаква в бъдеще, ако е праведник, вместо в земното битие.

4. Етап на „Действие за каузата“

На този етап се цели извличането на максимална полза от радикализираните лица, като те биват ангажирани в дейности, в които са използвани конкретните им умения и познания. Например те могат да станат проповедници или вербовчици; възможно е да извършват престъпни и/или насилствени актове, включително да участват в бойни действия, самоубийствени атентати и др. Преминаването през този етап е свързано с външна изява на протичащите у индивида психологически процеси. Именно в този момент могат най-ясно да се идентифицират външните признаци на радикализацията [39], [40], [41], [42].

Условно тези признаци са разделени в няколко групи:

1. Свързани с личността:

- придобиването на псевдоним, обикновено от религиозните текстове, което показва съпричастността към конкретното религиозно течение;
- промяна в стила на обличане, избор на дрехи, характерни за членовете на конкретната религиозна общност, които често пъти са нетипични за обществото;
- промяна на физическата външност, обръсване на главата или пускане на дълга коса или брада. Един от най-характерните външни белези за радикалните ислямисти е дългата брада с къси мустаци.

2. Свързани с поведението [26], [27], [28], [29], [30], [31]:

- стремеж към контакти с водачи на радикални религиозни групировки;
- промяна в религиозните практики – индивидът става по-стриктен в спазването на религиозните ритуали, заради което се пренебрегват съществени ежедневни занимания от водения преди това живот – посещение на училище, ходене на работа и др.;
- участие в закрити събития, обикновено след молитва, когато в молитвения дом остава потесен кръг от „доверени“ лица. При тези събирания не се обсъждат религиозни теми, а и актуални геополитически и социални събития и влиянието им върху религиозната общност, като се планират ответни реакции срещу тях;
- ползване на интернет форуми с радикално съдържание. Там индивидът намира и „сродни души“, а също и лица, които би могъл да радикализира;
- промяна в модела на пътуване или престой в специфични райони, където жителите споделят крайните възгледи;
- възхвала на мъченичеството и насилието. Тук не се търси приемливо оправдание, а насилието се възприема и като личен път, който следва примера на тези, които вече са се „преселили“ в отвъдното по „най-богоугоден“ начин;
- увлечение по екстремни или силови спортове;
- социална изолация – отбягване на училището, младежки клубове, концерти и др.;
- използване на радикална или специфична терминология, която не е общодостъпна;

- извършване на незначителни престъпления като символ на неуважение към установени правила в обществото като вид „бунт“ срещу него;

- незачитане на светската власт чрез демонстративно неуважение към нея (следва се максимата „Властта идва от Бога, а не от хората“).

3. Свързани с идеологията:

- отричане на нововъведенията в религиозните вярвания и практики и ненавист към по-умерени течения в религията;

- емоционална ангажираност към каузи, които често пъти касаят пряко индивида (примери: палестинско-израелският конфликт, военният конфликт в Сирия и др.);

- отричане на научните достижения и теории до ниво на абсурдност за останалите членове на обществото. Това е един от най-очевидните признаци, свързани с вътрешните убеждения на индивида.

Интерес представляват специфичните похвати за радикализация. Накратко, методите, които се използват за радикализиране на индивида са:

Метод на „угнетяването“

При този похват се използват фотоси или видеоматериали, в които се представя страданието на цивилни граждани (косвени жертви на даден конфликт), предимно деца и жени. Така индивидът се подтиква към ответна реакция при използване на състраданието и чувството му за справедливост.

Метод на сугестията

Значимо средство в ислямистката пропаганда са така наречените „Нашии“ – песни, в които под емоционално въздействащ музикален съпровод се повтарят многократно едни и същи фрази. Често пъти нашите са вплетени във видеоклипове, в които се показват определени кадри, включително на загинали „мъченици“. С това се цели въздействие върху подсъзнанието. Автосугестията е цел на ритуалните религиозни практики. Конкретно мюсюлманските религиозни обреди предполагат петкратната молитва, в която едни и същи действия и едни и същи фрази се повтарят многократно и това води до самовнушение.

Метод на насилието

В затворените религиозни групи или в тренировъчните лагери на терористите често пъти се прибегва до насилие спрямо тези, които показват признаци на разколебаване. Така се пречупва волята им.

Практиката обособява радикализираните лица в три групи:

1. Саморадикализирали се лица

При тях основна роля имат личните причини и социалната изолация. В търсене на идентичност тези индивиди попадат на крайни идеи, които ги привличат. Това най-често става чрез интернет.

2. Радикализирали се под влиянието на външни фактори

Представителите на тази група са се повлияли от проповедници или от груповата динамика на радикална общност. За катализатор обикновено служи външнополитическо събитие, обсъждано подробно в групата или коментирано от духовния лидер.

3. Конвертити (приели друга религия)

Тук може да се говори за съчетание между предните две групи. Тази група радикализираните лица носи голям риск, тъй като у тях желанието да докажат силата на вярата си е много голямо.

Срещу радикализираните лица като сложен и многопластов феномен трябва да бъдат използвани методи на противодействие както на национално, така и на международно ниво [23].

Фактори, влияещи върху средата за сигурност и обуславящи възникването на екстремизъм

Наличието на обособени групи или общности, които търсят и създават условия за радикална изява извън съществуващите в демократичното общество ценности, принципи и легални механизми за социален просперитет се свързва с най-крайно проявление на екстремистка активност. Формирането на такава среда за Република България е риск, свързан с външни деструктивни въздействия върху определени специфични в етнорелигиозно и културно

отношение категории от населението. Превръщането на осъзнатите различия във фундамент, върху който се изграждат позициите на отрицание на културните и цивилизационни особености на другите представлява пряка потенциална заплаха, защото води до проява на агресия спрямо тези, които изповядват отричаните ценности. Част от общностите, възприели отрицанието са кланово организирани и съществува възможност членовете им да станат заложници на интересите на лидерите си. Интересът и стремежът на последните е да не допуснат интегрирането им в нацията, тъй като ще загубят властови ресурс. Специфичен похват в тази насока често е превратното тълкуване на историята и/или на религиозни постулати [24], [25], [27], [32], [33], [34].

Външното деструктивно влияние и вътрешните посегателства срещу конституционно установения ред създават допълнителна уязвимост на средата за развитие на екстремизъм, насочени към степента на интегрираност на нацията. От първостепенна важност остава проблемът с дезинтеграцията [32], [33], [34] на съвременната българска нация, като в този процес кризите с различен характер играят роля на катализатор. В страната ни функционира сравнително успешен етнически модел, като правната уредба в областта на обществените отношения „държава – общности“ е всеобхватна и съобразена с международните и европейски актове. Във връзка с последното са създадени множество концепции, програми, проекти и структури, предназначени да обезпечат интеграционните процеси. Инертността и продължителността при преодоляването на дезинтеграцията във време, в което липсва развита икономика, допълвана от перспективно ориентирана активна политика на културен синтез, води до запазване на актуалността на екстремизма като рисков фактор за националната сигурност [32], [33], [34].

В условията на икономическа криза и проблеми в традиционните вероизповедания, нетрадиционни религиозни деноминации, секти и окултни течения правят опити за привличане на последователи посредством емисари. Основният риск тук е свързан с популяризирането на практики, представляващи заплаха и предизвикващи напрежение сред местното население поради агресивната пропагандна дейност [25], [26], [29], [30], [31].

Емисарите, явяващи се като представители на различни религиозни радикални течения и нетрадиционни религиозни деноминации, не представляват пряка опасност за националната сигурност, но с действията, посредством които прокламират идеологията си, допълнително способстват за дезинтеграцията на етносите. Разпространението на идеологиите на различните религиозни радикални течения и нетрадиционни религиозни деноминации се извършва в зависимост от социално-икономическото естество и възникващите от това предпоставки.

Дейността на крайно леви и крайно десни екстремистки структури също съдържа рисков потенциал. Анализите на крайно десните формации в Република България, на фона на нарастващото влияние на крайно десните формации в Европа, се явяват маргинални образувания без реална политическа тежест и обществена подкрепа. През годините е наблюдавано известно активизиране на крайно левите и анархистичните групи, но към момента, поради липса на ресурс и поддръжка, проявите им не реализират търсения от тях ефект. Последното не изключва възможността събития и действия на подобни структури в съседни страни да се използват като модел и в Република България [29], [30], [31].

Дейността на нелегитимни политически формирания на етническа и религиозна основа е друг фактор за възникване на екстремизма, водещ до пряко въздействие върху средата за сигурност. Числеността им е крайно ограничена и активността им е непостоянна, въпреки че антибългарските им изяви съдържат рисков потенциал в няколко направления, посредством:

- целенасочени действия пред международни форуми и официални представители на правозащитни институции. Все по-често темата за наличие на „национални малцинства“ и свързани с тях нерешени въпроси се включва в официални документи, отразяващи обстановката в страната ни;

- извършване на проверка на нагласите и възможностите за реорганизиране на политическото представителство на отделни общности в България.

Опитите за структуриране на „паралелни“ общества и власт сред кланово организирани общности и групи, които са с нисък социален и образователен статус оказват влияние върху средата за сигурност посредством нехомогенност и конфликтен потенциал. Членовете им принципно не разполагат с достатъчно ресурси за преодоляване на цикличността „бедност – необразованост – липса на социална реализация – бедност“, като в условията на икономическа и финансова криза, безработицата и безперспективността се превръщат в субект на религиозни течения, чиито идеи се прокламират с помощта на емисари и имат деструктивен характер [29], [30], [31].

Описаните по-горе процеси и тенденции в социалната сфера се проектират в липса на синхрон в действията на етно-религиозните и културни елементи и имат устойчив характер, създавайки предпоставки за проявление на рискове за националната сигурност в насока:

а.) ерозиране на единството на нацията, като съществува вероятност крайният негативен резултат да бъде разпадът на националната общност, вследствие на възприемането на религиозни и етнически характеристики за идентификационен маркер при самоопределението за принадлежност, вместо единното гражданство, общата територия и др.

Имайки предвид предходното, действия, съдържащи високорисков характер са насочени към [26], [27], [28], [39], [40], [41], [42]:

- българската група в етнодемографската структура на обществото, чрез намаляване на относителната тежест на промяна на числеността на едни етноси чрез „приобщаване“ към тях на представители на други, както и чрез стимулиране на обособяването на несъществуващи етноси;

- капсулиране и изолация на отделни групи в обществото, обособени по етнически или религиозен признак, водещо до задълбочаване на паралелно протичащите процеси [29], [30], [31];

- обвързване на религиозния и/или етническият елемент с чужд национализъм, което има все по-голямо значение за етнонационалната идентификация и активно се използва от външни фактори за възприемане на чуждо национално самосъзнание [29], [30], [31].

б.) нарушаване на демократичното функциониране на обществото и институциите и на конституционно установения ред, което се свързва с:

- действия от страна на лидери на етно-религиозни общности на местно или на национално ниво, целящи политико-икономическа „самореализация“, в това число посредством и чрез поява на нови образувания на основата на „етнонационализма“ и дори на „религиозния национализъм“ [26], [27], [28].

- нерегламентирана религиозно-просветна дейност, извършвана от лица и организации, използвайки религията за политически цели, посредством която проповядват антидемократична идеология от всякакъв вид и позиции.

в.) нарушаване на основни права и свободи на гражданите, което се явява потенциален риск от нарушаване на установените отношения между различните религиозни общности в страната, съдържащи действия на основата на расизма и ксенофобията. Предизвикването на инциденти с български радикални структури и последващо демонстративно „овладяване“ на конфликтите представлява риск [29], [30], [31].

3. Заключение

Независимо от степента и етапите на развитие, всички тези процеси влияят негативно върху защитата на националната сигурност, тъй като увреждат интеграционния потенциал на държавата и обществото. От предходното произтичат и възможностите на държавата и обществото да се справят с предизвикателствата във вътрешен и външен план. По този начин се създават условия за реализация на чужди за традиционните вероизповедания идеологии чрез формирания потенциал за влияние и въздействие върху вътрешнополитическата обстановка. Това се отнася основно до възможностите за манипулирано направляване на поведението на значителната етническа и на социално нехомогенните общности в страната ни.

References:

1. Graham, G., Fundamentalism, <http://www.newfun2/htmlBack>.
2. Dzhon Espozito, "Islamskata zaplaha – mit ili realnost"- str. 13.
3. Ruckman, P., Fundamentalists and Fundamentalism, Part One, <http://www.fundamentals.htmlBack>.
4. Hadden, J., Fundamentalism, <http://www.virginia.orgBack>.
5. Fundamentalism and Islamic Movement, The Secretary General, Jamaat Islami, Lahore, Pakistan, <http://www.webmaster.jamaat.orgBack>.
6. Chukov, V. Etimologichna retrospektsia na religioznia fundamentalizam
7. Jurgenmeyer, M., Terror of the Mind of God, The Global Rise of Religious Violence, Berkley, University of California Press, 2 000, p. 289.Back.
8. Rutven, M. Fundamentalizmat. Sofia, 2006, str.44- str.49.
9. Beseda s Klodom Levi-Strosom K. fon Barlevska i G. Naumovy. V: Voprosy filosofii, 2009, № 5, str.74.
10. Rusev, R., „Terorizam v Turtsia”, Siela, 1997g., s.175.
11. Rusev, R., „Terorizam v Turtsia”, Siela, 1997g., s.175-176.
12. Vzh. Bzhezinski Z, „Izvan kontrol”, S. 1994g.
13. Vizh, Kenedi P, „Zaleza na demokratsiyata”, Obsidian. 1995g.
14. Vizh, Bauman Z, Globalizatsia, S. 1999g.
15. Rusev. R, Anatomia na ekstremizma, S. 2001g., str.18-str.19.
16. Genri Э., Protiv Terrorizma, M. 1881 g.; Genri Э., Terrorizm ineofashizm, M. 1981 g. Blishenko I., Zhdanov V., Mezhdunarodno-ravovaya boryba s terrorizmom, zhurnal "Pravovedenia", 1985, br.1.; Vasechkin N., Ot revolyutsionnoy frazy k bezrassudnomuavanturizmu, M. 1986 g.;
17. Dzhon R, „Teoria na spravedlivostta”, S. 2000 g., str. 19-str.143.
18. Nizbet R., Stremezhat kam obshtnost, S. 1992, str. 37-str.74.
19. Vzh. Aristotel, Politika.
20. Rusev. R, Anatomia na ekstremizma, S. 2001g., str.96.
21. Dzhon R, „Teoria na spravedlivostta”, S. 2000 g., str. 19-str.143.
22. Nizbet R., Stremezhat kam obshtnost, S. 1992, str. 37-str.74.
23. Vzh. Aristotel, Politika.
24. Dzhekova Rositsa, Moravec Ludek, Mancheva Mila, Stoynova Nadya, Anagnostou Dia, Understanding, Assessing and Monitoring Radicalisation Risks and Trends / guidelines for practitioners/, Edited by Lindsay Clutterbuck, independent senior expert on (counter)radicalisation and (counter)terrorism, Center for the study of democracy, September 2016g.
25. Tsvetkov, T., Sofiyski forum za sigurnost, „Radikalizam i mladite”, 2016g., str. 6-18
26. Sotirov, Ch., Preventsia na uchilishtnoto nasilie chrez elektronni sredstva, Nauchni trudove tom 50, seria 6,2 RU - 2011. ISSN 1311-3321.
27. Sotirov, Ch., Relationship between the social development and motor activity of the child. SocioBrains - international scientific online journal publisher: www.sociobrains.com., Issue 24, August 2016, ISSN 2367-5721.
28. Sotirov, Ch., Stoyanova, I., Savremenni tehnologii v preduchilishtnoto obrazovanie. Godishnik na ShU „Ep. K. Preslavski”, tom XX D, 2016 ISSN 1314-6769.
29. Savov, I., Strukturi i organizatsii v Republika Bulgaria svarzani s migratsiyata, Godishnik, tom HIV, 2017, VUSI, ISSN 2367-8798, s. 14-21.
30. Savov, I., Some aspects of legislative system of the institutes migration and readmission in the European Union, International conference - Law and Security in migration process and the consequences of the migration crises, Nikola Tesla University, Beograd, 2017, ISBN 978-86-6113-046-5, p. 265-277.
31. Savov, I., Riskove i zaplahi za sigurnostta v Chernomorskia region, Mezhdunarodna konferentsia „Problemi na sigurnostta v chernomorskia region”, VUSI, septemvri 2017 g., ISBN 978-619-7343-09-0, s. 7-18.

32. Neykova, M., Vavezhdaneto na vtoro nivo na mestno samoupravlenie – osnovna antikrizisna myarka, godishnik BSU, tom XXVII str. 161.
33. Neykova, M., Protsesat na detsentralizatsia na Republika Bulgaria, godishnik na BSU, str.161.
34. Neykova, M., Prilaganeto na printsipa na subsidiranostta – osnoven instrument za regionalizatsia i detsentralizatsia , Yuridicheski sbornik na TsYuN pri BSU, str. 161.
35. Boyanov, P., Prilozhenie na kiberatakata ot tip sotsialno inzhenerstvo sreshthu pravitelstveni agentsii, chastni organizatsii i akademichni institutsii. Sbornik nauchni trudove - Nauchna konferentsia s mezhdunarodno uchastie "MATTEH 2018" - 25-27 oktomvri 2018, ISSN: 1314-3921, t.2, ch.1, 2018, s.42-51.
36. Boyanov, P., Raynov, V. Identifitsirane na osnovnite tipove i fazi na savremennite kiberataki i izpolzvaneto im za opredelyane na slabostite v kompyutarnite mrezhi i sistemi v Rayonnoto upravlenie pri Oblastna direktsia na MVR, Sbornik nauchni trudove - Nauchna konferentsia s mezhdunarodno uchastie "MATTEH 2018" - 25-27 oktomvri 2018, ISSN: 1314-3921, t.2, ch.1, 2018, s.60-67.
37. Boyanov, P., Countermeasures against various types of cyber attacks in the context of the protection of the national security of Republic of Bulgaria, Annual of Konstantin Preslavsky University of Shumen, Shumen, Konstantin Preslavsky University Press, ISSN 1311-834X, Vol. VIII E, 2018, pp. 79-85.
38. Fetfov, O., Boyanov, P., Nikolov, Iv., Tasheva, Zh., Trifonov, T., Sravnitelen analiz na savremennite vidove bezzhichni IP videokameri v kompyutarnite mrezhi za nablyudenie i kontrol, Annual of Konstantin Preslavsky University of Shumen, Shumen, Universitetsko idatelstvo „Episkop Konstantin Preslavski“, ISSN 1311-834X, Vol. VI E, 2016, s. 143-149.
39. Dimitrova, N., 2014: The motivation for effective study of technical and technological information assimilation. International Scientific Online Journal – ISSN 2367-5721 Issue 4, December 2014, www.sociobrain.com, pp 94-99.
40. Dimitrova, N., 2015: Operationalize the aims of technological education International Scientific Online Journal. Issue 16, December 2015, www.sociobrain.com pp. 48 –53.
41. Dimitrova, N., 2014: Role of informatization in technological education and information culture of students International Scientific Online Journal, Issue 2, October 2014, www.sociobrain.com pp. 26-30.
42. Dimitrova, N. Prinosat na tehnologichnoto obuchenie za sahranyavane na balgarskite natsionalni traditsii. – Godishnik na Shumenskia universitet „Episkop Konstantin Preslavski“, T. HH D, Nauchni trudove ot konferentsia „Inovatsii v obrazovaniето“, 30 septemvri – 02 oktomvri 2016, Pedagogicheski fakultet, Shumen, Episkop Konstantin Preslavski, 2016, 686 – 690.